

גיליון זה של 'פעמים' מתפרסם זמן קצר לאחר מותו של ד"ר יצחק בצלאל, העורך המייסד של כתביהעת. בצלאל ייסד את כתביהעת בשנת 1979, והיה עורכו בחמש עשרה השנים הראשונות לקיומו. בפתח החוברת מובאים דבריו של מיכאל גלצר לזכרו של בצלאל. גלצר היה המזכיר האקדמי של מכון בן-צבי, מזכיר המערכת של 'פעמים' ולאחר מכן עורך המשנה של כתביהעת. הוא עבד כחמש עשרה שנה לצידו של יצחק וקשר איתו קשרי חברות שנמשכו עד פטירתו.

חוברת זו עוסקת בענייני לשון ודקדוק ובהקשריהם הדתיים, התרבותיים והפילוסופיים. פותח את החוברת מאמרה של אורה (רודריג) שורצולד על לשונות היהודים. שני משתנים מסבירים את דרך התגבשות לשונות היהודים, את אפיוןן ואת גורלן היום: קהילות דיבור והדת. אחרי סקירת שלושה ספרים חדשים המתמקדים בלשונות היהודים ובפריסתן הגיאוגרפית והסוגית, מתוארות התכונות המגדירות את לשונות היהודים: יחס הקהילה והסביבה ללשון, דרך היווצרותן וקיומן, הכתב, השמרנות בצד החדשנות, הרכיב העברי והארמי והתרגומים הליטורגיים. רוב לשונות היהודים נדונו לכליה בגלל פיזור קהילות הדיבור ובשל תהליכי חברה אחרים שהחשוב בהם הוא החילון.

אורה (רודריג) שורצולד היא פרופ' אמריטה מהמחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות באוניברסיטת בראיילן וחוקרת העברית בת זמננו והלאדינו.

ora.schwarzwald@biu.ac.il

מאמרה של יהודית הנשקה עוסק בסוציולקט של ישראלים ילידים, דוברי עברית כשפת אם, אשר מוצאם האתני (הרחוק) מקהילות יהודיות מארצות המזרח והמערב המוסלמיות. במאמר נבחנים מונחים שונים להגדרת הסוציולקט הזה. מאחר שדובריו הם ברובם הגדול ישראלים מסורתיים, מוצע מונח ההולם את המציאות הישראלית כיום – עברית מסורתית, העומד

בין עברית יהודית ובין עברית ישראלית. במאמר מוצגים מאפיינים לשוניים של הסוציולקט הנדון המבהירים את קרבתו למסורת היהודית ומבססים את המונח המוצע. פרופ' יהודית הנשקה מלמדת בחוג ללשון העברית באוניברסיטת חיפה.

henshke@gmail.com

מאמרו של סול אזואלוס־אטיאס ויהודית דרור דן בחיי היהודים בפאס (מרוקו) בראשית המאה העשרים ובהשתלבותם החברתית והכלכלית במרחב המוסלמי. הדיון מבוסס על פרשנות לשונית־פרגמטית של תעודה מתוך הארכיון של משפחת אצראף. ניתוח המסמך שופך אור על סדרי בית הדין השרעי (על פי האסכולה המאלכית) ועל תמורות מוסדיות ותרבותיות שחוללה הנוכחות הקולוניאלית ביחסים שבין יהודים לבין עצמם וביכולתם לפעול במרחב הציבורי המוסלמי.

ד"ר סול אזואלוס־אטיאס מלמדת בחוג ללשון העברית באוניברסיטת חיפה.

solaz@research.haifa.ac.il

ד"ר יהודית דרור מלמדת בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטת חיפה.

judror@gmail.com

כניסתם של המדעים האריסטוטליים, החשיבה הרציונלית הביקורתית וההיחשפות לתורת הלוגיקה בעולם התרבות היהודי ערערו את מעמדה של תורת הדקדוק ועוררו את הצורך לקבוע לכל מדע את תחומו ומעמדו. הראשון בעולם התרבות היהודי שערער ביודעין ובצורה שיטתית על תקפותם של הכללים הדקדוקיים היה יוסף אבן כספ. מאמרו של משה קהן מצביע על דמיון מפתיע בתהליך השינוי המחשבתי בקרב בלשנים ופילוסופים בשתי החברות, המוסלמית והיהודית, בימי הביניים ועל יחסם המחודש למדע הלשון ולחוכמת הדקדוק עם ההיחשפות לחשיבה האריסטוטלית־הרציונלית. באמצעות מובאות מכתביו של אלפאראבי בעולם ההגות המוסלמי בימי

הביניים ומכתביו של יוסף כספי בעולם ההגות היהודי, ממקד המאמר את ההגדרה שנתנו הפילוסופים הנזכרים הן למדע הלוגיקה והן לחוכמת הדקדוק. המאמר הוא עדות נוספת להשפעתו הבולטת של אלפאראבי בתחומי הלוגיקה והדקדוק על העולם היהודי הפוסט־מימוני. ד"ר משה קהן מלמד במחלקה ללשון העברית באוניברסיטת בן־גוריון שבנגב.
moshumiryamk@gmail.com

שירת החשק הייתה אחת הסוגות החשובות של השירה החילונית העברית בספרד. כסוגות אחרות אף היא הלכה בעקבות השירה הערבית. מאמרם של עבדאללה טרביה ועבד אלרחמן מרעי בוחן את דמות החשוקה (והחשוק) בשירה העברית בימי הביניים בסוגת שירי האהבה (גזל) ובפתיחות (נסיב) לשירי השבח (מדח) בהשוואה לדמות זו באותן הסוגות בשירה הערבית למן התקופה הג'אהלית ועד התקופה האנדלוסית. השאלה המרכזית במחקר היא כיצד התמודדו המשוררים היהודים עם נושא האהבה שיסודו בשירה הערבית.

ד"ר עבדאללה טרביה מלמד במכללת אלקאסמי, באקה אלגרכייה.

a_t@qsm.ac.il

ד"ר עבד אלרחמן מרעי מלמד במכללת אלקאסמי, באקה אלגרכייה.

dr_abdmari@hotmail.com

מאמרו של חגי בן־שמאי עוסק בהיבטים בחקר ההיסטוריה התרבותית של יהודי ארצות האסלאם בימי הביניים. המאמר מבוסס על דברים שנישאו במסגרת סדרת הרצאות לרגל שנת השבעים למכון בן־צבי ב"ד באלול תשע"ז (5 בספטמבר 2017).

חגי בן־שמאי הוא פרופ' אמריטוס מהחוג לשפה וספרות ערבית שבמכון ללימודי אסיה ואפריקה באוניברסיטה העברית בירושלים והמנהל האקדמי לשעבר של הספרייה הלאומית.

במדור 'תעודה' מביא ד"ר דותן ארד מהמחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטת בריאילן תעודות חדשות על קהילת יהודי אלכסנדריה במאה החמש עשרה. עוד בחוברת ביקורת מאת פרופ' אמריטוס אהרן ממן מהחוג ללשון בעברית באוניברסיטה העברית בירושלים על ספרו של רפאל ישראלי 'בחזרה לשום מקום: יהודי מרוקו בראי תקופה וניסיון חיים'. סקירתו של פרופ' דן שפירא מהמחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת בריאילן על ספרו של פרופ' דניאל לסקר 'החכם שמחה יצחק לוצקי: רב קראי בן המאה השמונה עשרה: לקט כתבים' חותמת את חוברת זו.